

הרב יהודה הלוי עמיחי

מניין שנות השמיטה לעתיד לבוא

ראשי פרקים:

א. האם ימנו שנות שמיטה מחדש

ב. שאלות על הרמב"ם

ג. דרשת הפסוק לעתיד לבוא

א. האם ימנו שנות שמיטה מחדש

הרמב"ם (הלכות שמט"ו פ"י ה"ג) מסביר מה היה בתקופת בית שני:

"כיוון שחזר הבית בטל מנין זה, משבטלה נשארה הארץ חרבה שבעים שנה ונבנה בית שני, וארבע מאות ועשרים שנה עמד, ובשנה השביעית מבנינו עלה עזרא והיא הביאה השנייה, ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר, ועשו שנות י"ג לבנין בית שני שמטה".

מדברי הרמב"ם ברור שהתחיל מניין חדש בתקופת בית שני, וכן פסק לגבי בית

שלישי, באומרו (הלכות שמט"ו פ"ב ה"ז):

"וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות ויקדשו בתי ערי חומה ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, מקיש ירושתך לירושת אבותיך, מה ירושת אבותיך אתה נוהג [בה] בחידוש כל הדברים האלו אף ירושתך אתה נוהג בה בחידוש כל הדברים האלו".

ומשיג הראב"ד:

"וכן לעתיד לבא. אמר אברהם — הא דלא כרבי יוסי אלא במקומות שלא קידש עזרא".

מדברי הרמב"ם עולה בבירור שכאשר יבואו בביאה שלישית יצטרכו למנות שנות שמיטה מחדש. אולם הראב"ד חולק וסובר שכל מקום שכבר התקדש בביאה שניה, שקדושתה קיימת לשעתה ולעתיד לבוא אינו צריך קידוש נוסף, ולכן לא צריך להתחיל למנות שנות שמיטה חדשות.

ונראה להסביר שמחלוקתם כאן היא המשך למחלוקתם האם קדושה שניה קדשה מדאורייתא או מדרבנן. דעת הרמב"ם היא שאמנם קדושה שנייה קדשה לשעתה ולעת"ל (הל' תרומות פ"א ה"ה) אולם קדושה זו הייתה רק מדרבנן (הל' תרומות פ"א הכ"ו, ב"ח סי' שלא, ביאור הגר"א סי' שלא ס"ק ו), א"כ לעת"ל שהקדושה תהיה מדאורייתא יצטרכו לקדש מחדש, אולם הראב"ד (הל' תרומות פ"א הכ"ו) שסובר

שקדושת עזרא הייתה מדאורייתא לכן אין צורך לחזור ולקדש בקדושה שלישית אלא במקומות שלא נכבשו על ידי עולי מצרים.

ב. שאלות על הרמב"ם

שיטת הרמב"ם (הל' שמטרי פ"י הט"ז) שהפסוק "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה" מלמדנו שבביאה שלישית יעשו שוב קידוש, קשה, שכן משמע לכאורה שפסוק זה נלמד לביאה שניה ולא לביאה שלישית; וז"ל הגמ' (ערכין לב ע"ב):

"מאי טעמא דמ"ד: קדושה ראשונה קידשה לשנתה ולא קידשה לעתיד לבא?

דכתיב: (נחמיה ח) ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגר' ותהי שמחה גדולה מאד, אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא? אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה;

ואומר: (דברים ל) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, מקיש ירושתך לירושת אבותיך, מה ירושת אבותיך בחידוש כל דברים הללו, אף ירושתך בחידוש כל דברים הללו."

הגמ' הביאה שתי הוכחות לכך שקדושה ראשונה בטלה ולכן היו צריכים לעשות קדושה שניה, הראשונה מההקש בין עליית עזרא ועליית יהושע, והראיה השניה היא מהפסוק "והביאך ד' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה".

הרמב"ם פסק כמהלך הגמ' בערכין שקדושה ראשונה בטלה, ולפי"ז הפסוק דן על תקופת בית שני, וכיצד למד הרמב"ם (הל' שמטרי פ"ב הט"ז) שפסוק זה הוא על תקופת בית שלישי?

יש להוסיף ולשאול שבגמרא (יבמות פא ע"ב) ישנה מחלוקת בשאלה האם קדושה שניה היא מדאורייתא או מדרבנן: דעת רבנן היא שקדושה שניה היא מדרבנן, ואילו דעת רבי יוסי שקדושה שניה היא מדאורייתא. רבי יוסי הסביר את שיטתו בסדר עולם באומרו: "אשר ירשו אבותיך וירשתה, ירושה ראשונה — ושניה יש להם שלישית — אין להם". וביאר רש"י: "ואשמועינן האי קרא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס". דהיינו הפסוק דן על תקופת בית שני שקדושתו מדאורייתא ולכן אין צורך בקידוש נוסף.

הרמב"ם פסק כשיטת רבנן (בהגר"א סי' שלא ס"ק ו) שקדושה שניה היא רק מדרבנן, א"כ כיצד הרמב"ם דורש את הפסוק?

ג. דרשת הפסוק לעתיד לבוא

נראה שמקור דברי הרמב"ם לדרוש את הפסוק "והביאך ד' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשת" לעניין קדושה שלישית, הוא בירושלמי (פ"ו ה"א, ע"י גי' הגר"א):

"מה מקיים ר' אליעזר (הסובר שקדושה שניה הייתה מדרבנן) אשר ירשו אבותיך, פתר לה לעתיד לבוא".

ומשום כך כתב הרמב"ם (הל' שמיט"י פ"ב ה"ז) "וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית" דהיינו הפסוק דן על הביאה השלישית ולא על עליית עזרא.

נראה שהרמב"ם הולך לשיטתו בביאור הכתוב בפרשה, שהרי מהלך הפסוקים (דברים ל) הוא כדלהלן:

(א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה.

(ב) ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך.

(ג) ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה.

(ד) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך.

(ה) והביאך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך.

(ו) ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייתך.

הרמב"ם הסביר שהפרק הזה עוסק במציאות העתידית של עם ישראל, שהרי כן כתב (הל' תשובה פ"ז ה"ה):

"כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך".

הרמב"ם למד את הפרשה לגבי סוף גלותן של ישראל, א"כ גם פסוק ה' "והביאך ד' אלהיך... וירשת" שייך לתקופת לעת"ל. ולכן הרמב"ם לשיטתו ביאר את הפסוק לגבי לעת"ל ולא על תקופת עזרא. גם הרמב"ן (שם פסו' ו) ביאר את הפסוקים בהקשר לעת"ל, וא"כ גם הרמב"ן למד את פסוק (ה) הדן על הירושה החוזרת לעניין לעת"ל, ולא כפסוק שדן על תקופת בית שני.

את הוכחת הגמ' (ערכין לב ע"ב) שקדושה ראשונה בטלה, יסביר הרמב"ם שאם יש צורך בפעולות קידוש מיוחדות בעתיד לבוא (ביאה שלישית) ברור שקדושה ראשונה לא קידשה לעת"ל, שהרי אם הייתה מקדשת לעת"ל לא היה צריך בפעולות נוספת,

וקדושה שניה היא רק מדרבנן, לכן בביאה שלישית יצטרכו לעשות קידוש מחדש.
(עיין ארץ חמדה, תוספת ביאור ג, א).

אמנם לדעת הראב"ד קשה שהרי על חלק מהארץ (קדושה שניה) לא יצטרכו לקדש וממילא ימשיכו למנות בה שנות שמיטה כפי שאנו נוהגים היום, אולם על השטחים החדשים שיכבשו יצטרכו למנות שנות שמיטה מחדש, ולכאורה כיצד יתכן שחלק מהארץ ימנה שנות שמיטה בשנה מסוימת ובחלק מהארץ ימנו בשנים אחרות? לכן נראה שינהגו לעת"ל, כשיתחייבו בשביעית מהתורה, כדעת הרמב"ם, ויתחילו במניין חדש.

יהי רצון שכשם שזכינו לראות בתחילת הגאולה נזכה לראות בביאת גואל צדק, והוא ינהלנו וינחלנו בארצנו הקדושה, לכל מרחביה ואוצרותיה.